

Ainevaldkond „Sotsiaallained“

1. Valdkonnapädevus

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaalainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- 1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- 2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- 3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlike väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- 4) valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
- 5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
- 6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonnakultuuri pärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
- 7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

2. Ainevaldkonna õppeained ja nende maht

Ainevaldkonna õppeained on inimeseõpetus, ajalugu ja ühiskonnaõpetus.

Ained jagunevad järgnevalt:

	2.kl	3.kl	5.kl	6.kl	7.kl	8.kl	9.kl
Inimeseõpetus	1	1	1	1	1	1	
Ajalugu			2	2	2	2	2
Ühiskonnaõpetus				1			2

2.1. Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming

Sotsiaaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaaalainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjuse tagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest. Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena.

Sotsiaaalainete pädevusega taotletakse toimetulekut

1. iseendaga (intrapersonaalne: eneseusaldus, eneseregulatsioon, eneseanalüüs, empaatia, autonoomia ja vastutus) - enesemääratluspädevus;
2. lähikonnas (interpersonaalne: suhestumine, osalus ja turvaline kohanemine erinevates sotsiaalsetes kontekstides) - sotsiaalne pädevus;
3. ühiskonnas (institutsionaalne: poliitika, valitsemine, riik, vabakond, turg, meedia jt ühiskonnaelu korraldamise vormid) - kodanikupädevus.

Kodanikuks olemist määratletakse kui võimet tegutseda vastutustundliku kodanikuna ja osaleda ühiskonnaelus.

Sotsiaalse pädevuse ruumilisele haardele (lähikümbrus, kogukond, ühiskond, globaalne) lisandub ajaline/ajalooline (minevik, olevik, tulevik) mõõde.

Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest.

Ajalugu õppides omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks olulisi teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmes, toetades õpilase toimetulekut iseendaga, eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas. Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundama vastutustundlikult oma suhteid, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud sotsiaalsest võrdsusest, võrdvärsusest ning naiste ja meeste võrdõiguslikkusest.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused aktiivse kodaniku kujunemiseks ja ühiskonna sidususe tugevnemiseks. Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma

käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil oma tundeid väljendada, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Omandatakse teadmisi majandusest, tööturust, maksundusest, õpitakse tegema otsuseid rahatargalt ja vastutustundlikult. Sotsiaainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelse mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Sotsiaainetes käsitletavate õppeteemade kaudu kujundatakse õpilastes esmane valmisolek märgata ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa võrdõiguslikkuse, sh soolise võrdõiguslikkuse edendamisele. Valdkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonnaellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul. Õppesisu valib aineõpetaja arvestusega, et kooliastmeti kirjeldatud teadmised, oskused ja hoiakud, üld- ja valdkonnapädevused ning õpitulemused oleksid saavutatavad.

2.2. Lõiming teiste ainevaldkondadega

	Sotsiaained
Keel ja kirjandus	• Sotsiaalteemade käsitlemine kirjanduses, • väljendusoskus kirjalikult ja suuliselt, • tekstide lugemine ja mõistmine, • ainealne sõnavara, • õigekeelsus, • teksti analüüs, • meediakirjaoskus, • tekstide kriitiline analüüs, • tööde vormistamine.

Võõrkeeled	• Võõrkeelne: ○ väljendusoskus kirjalikult ja suuliselt, ○ tekstide lugemine ja mõistmine, ○ õigekeelsus, ○ teksti analüüs, ○ tööde vormistamine. • teadmised teistest kultuuridest ja traditsioonidest, • erinevuste märkamine enda ja võõraste kultuuride vahel, • ühiskonna mitmekesisuse märkamine ja austamine, • võõrkeeltest pärinevate mõistete algupära.
Matemaatika	• Ajaarvamine, • mõõtmine, • rooma numbrid, • positiivsed ja negatiivsed arvud, • ressursside planeerimine, • matemaatiline kirjaoskus, • arvandmete esitlemine ja tõlgendamine, • põhjendamine ja tõestamine, • loogiline arutelu.
Loodusained	• Uurimisoskus, • Looduskeskkond, • Rahvastikuprotsessid, • Globaliseerumine, • Keskkonnaprobleemid, • Säästev tarbimine, • Kaartide kasutamine, • Teaduspõhise teabe kasutamine.
Infotehnoloogia	• Infotehnoloogiliste vahendite kasutamine • Teabe otsimine, kasutamine ja analüüsimine • Tööde vormistamine arvutiga
Kunstiained	• Esteetiline areng • Rahvakultuur • Maailma rahvaste kultuur • Loominguline eneseväljendus
Kehaline kasvatus	• Kehalise aktiivsuse tähtsus tervisliku eluviisi osana • Salliv suhtumine kaaslastesse ning koostöö • Tervislik eluviis • Liikumispausid ja liikumistegevused

3. Läbivad teemad sotsiaalainetes

1) elukestev õpe ja karjääri kujundamine – taotletakse õpilase kujunemist isiksuseks, kes on valmis õppima kogu elu, täitma erinevaid rolle muutuvas õpi-, elu- ja töökeskkonnas ning kujundama oma elu teadlike otsuste kaudu, sealhulgas tegema sobivaid haridus- ja tööalaseid valikuid;

2) keskkond ja jätkusuutlik areng – taotletakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes hoiab ja kaitseb keskkonda ning väärtustades jätkusuutlikkust, on valmis leidma lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele;

3) kodanikualgatus ja ettevõtlikkus – taotletakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähtsust, tunneb end ühiskonnaliikmena ning toetub oma tegevuses riigi kultuurilistele traditsioonidele ja arengusuundadele;

4) kultuuriline identiteet – taotletakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumisaadi kujundajana ning kultuuride muutumist ajaloo vältel, kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktikate eripärast ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust ning on kultuuriliselt salliv ja koostööaldis;

5) teabekeskond ja meediakasutus – taotletakse õpilase kujunemist teadlikuks ja analüüsivaks inimeseks, kes tajub ja teadvustab adekvaatselt ümbritsevat teabekeskonda, suudab meediamailma sisu ja allikaid kriitiliselt analüüsida ja kasutada, tunnustab autorlust, oskab luua kvaliteetset meediasisu, arvestades oma eesmärgi ja ühiskonnas omaksvõetud suhtlemise norme, ning toimib turvaliselt ja vastutab oma käitumise eest end ümbritsevas teabekeskkonnas;

6) tehnoloogia ja innovatsioon – taotletakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja nüüdisaegseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas;

7) tervis ja ohutus – taotletakse õpilase kujunemist vaimselt, emotsionaalselt, sotsiaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline järgima tervislikku eluviisi, käituma turvaliselt ning kaasa aitama tervist edendava turvalise keskkonna kujundamisele;

8) väärtused ja kõlblus – taotletakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes tunneb ühiskonnas üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

4. Õpilastes kujundatavad üldpädevused

1) kultuuri- ja väärtuspädevus – suutlikkus hinnata inimsuhteid ja tegevusi üldkehtivate moraalinormide seisukohast; tajuda ja väärtustada oma seotust teiste inimestega, ühiskonnaga, loodusega, oma ja teiste maade ja rahvaste kultuuripärandiga ning nüüdiskultuuri sündmustega; väärtustada loomingut ja kujundada ilumeelt; hinnata üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi, väärtustada inimlikku, kultuurilist ja looduslikku mitmekesisust; teadvustada oma väärtushinnanguid;

2) sotsiaalne ja kodanikupädevus – suutlikkus ennast teostada; toimida aktiivse, teadliku, abivalmi ja vastutustundliku kodanikuna ning toetada ühiskonna demokraatlikku arengut ja Eesti riiklikku iseseisvust; teada ja järgida ühiskondlikke väärtusi ja norme; austada erinevate keskkondade reegleid ja ühiskondlikku mitmekesisust, religioonide ja rahvuste omapära; teha koostööd teiste inimestega erinevates situatsioonides; aktsepteerida inimeste ja nende väärtushinnangute erinevusi ning arvestada neid suhtlemisel;

3) enesemääratluspädevus – suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi; analüüsida oma käitumist erinevates olukordades; käituda ohutult ja järgida tervislikke eluviise; lahendada suhtlemisprobleeme;

4) õpipädevus – suutlikkus organiseerida õppekeskkonda individuaalselt ja rühmas ning hankida õppimiseks, hobideks, tervisekäitumiseks ja karjäärivalikuteks vajaminevat teavet; planeerida õppimist ja seda plaani järgida; kasutada õpitut erinevates olukordades ja probleeme lahendades; seostada omandatud teadmisi varemõpituga; analüüsida oma teadmisi ja oskusi, motiveeritust ja enesekindlust ning selle põhjal edasise õppimise vajadusi;

5) suhtluspädevus – suutlikkus ennast selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendada nii emakeeles kui ka võõrkeeltes, arvestades olukordi ja mõistes suhtluspartnereid ning suhtlemise turvalisust; ennast esitleda, oma seisukohti esitada ja põhjendada; lugeda ning eristada ja mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades korrektset viitamist, kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust ja väljendusrikast keelt ning kokkuleppel põhinevat suhtlemisviisi;

6) matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus – suutlikkus kasutada matemaatikale omast keelt, sümboleid, meetodeid koolis ja igapäevaelus; suutlikkus kirjeldada ümbritsevat maailma loodusteaduslike mudelite ja mõõtmisvahendite abil ning teha tõenduspõhiseid otsuseid; mõista loodusteaduste ja tehnoloogia olulisust ja piiranguid; kasutada uusi tehnoloogiaid eesmärgipäraselt;

7) ettevõtlikkuspädevus – suutlikkus ideid luua ja ellu viia, kasutades omandatud teadmisi ja oskusi erinevates elu- ja tegevusvaldkondades; näha probleeme ja neis peituvaid võimalusi, aidata kaasa probleemide lahendamisele; seada eesmärged, koostada plaane, neid tutvustada ja ellu viia; korraldada ühistegevusi ja neist osa võtta,

näidata algatusvõimet ja vastutada tulemuste eest; reageerida loovalt, uuendusmeelselt ja paindlikult muutustele; võtta arukaid riske; rakendada finantskirjaoskust;

8) digipädevus – suutlikkus kasutada uuenevat digitehnoloogiat toimetulekuks kiiresti muutuvas ühiskonnas nii õppimisel, kodanikuna tegutsedes kui ka kogukondades suheldes; leida ja säilitada digivahendite abil infot ning hinnata selle asjakohasust ja usaldusväärsust; osaleda digitaalses sisuloomes, sh tekstide, piltide, multimeediumide loomisel ja kasutamisel; kasutada probleemilahenduseks sobivaid digivahendeid ja võtteid, suhelda ja teha koostööd erinevates digikeskkondades; olla teadlik digikeskkonna ohtudest ning osata kaitsta oma privaatsust, isikuandmeid ja digitaalset identiteeti; järgida digikeskkonnas samu moraali- ja väärtuspõhimõtteid nagu igapäevaelus.

5. Õppe kavandamine ja korraldamine

Valdkondlikku õppetegevust kavandades ja korraldades:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üld- ja valdkonnapädevustest, kooliastme lõpuks taotletavatest teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning õpitulemustest ja kooli õppekavas sätestatud õppesisust, kooliastmete õppe ja kasvatuse rõhuasetustest ning lõimingust teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) arvestatakse didaktika nüüdisaegsete käsituste ja ainevaldkonnas toimunud arenguga, võetakse arvesse kohalikku eripära ning muutusi ühiskonnas;
- 3) toetatakse lõimingut valdkonna sees, õppeainete vahel ja õppekava läbivate teemadega, arendatakse õpilaste teadmisi, oskusi ja hoiakuid;
- 4) rakendatakse mitmekesiseid ja kombineeritud õppemeetodeid ning aktiivsust, loovust, koostööd ja tagasisidet soodustavaid õppetegevusi, kujundatakse õpiharjumusi ja -oskusi;
- 5) arvestatakse õpilaste eelteadmisi, huvisid, individuaalseid eripärasid ja -võimeid, kasutatakse diferentseeritud sisu ja sobivat pingutust nõudvaid ülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud ja õpilasele tähenduslikku käsitlust, reageeritakse õpiraskustele ning pakutakse õpiabi;
- 6) taotletakse mõõdukat ja ühtlaselt jaotuvat õpikoormust, mis soodustab motivatsiooni ning jätab aega puhkuseks ja huvitegevuseks;
- 7) tegeldakse probleemikeskselt ja kogemuspõhiselt eluliste nähtuste ja olukordadega, seostatakse oskusi igapäevaelu ja jätkuõpingutega.

6. Hindamine

Hindamine on õppeprotsessi osa, mille kaudu toetatakse õpilase õppimist ja arengut. Hindamisel saadakse ülevaade õpitulemuste saavutatusest ja õpilase individuaalsest

arengust ning toetatakse selle kaudu õpilase kujunemist positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnanguga ennastjuhtivaks õppijaks.

Hindamise eesmärgiks on anda õpilasele tagasisidet tema õpitegevuse ja õpistrateegiate kohta.

Hinnatakse õpilase teadmisi ja oskusi suuliste vastuste, sh esituste, ning kirjalike tööde alusel, arvestades teadmiste ja oskuste vastavust ainekavades taotletavatele õpitulemustele ning õpilase individuaalseid iseärasusi ja mõtlemise arengut.

Õppeprotsessi käigus rakendatakse kujundavat hindamist.

Õpitulemusi hinnatakse sõnaliste hinnangute ja numbriliste hinnetega.

Hindamisprotsessi võib kaasata ka õpilase nii oma töö hindamisel kui kaasõpilaste tagasisidestamisel.

Õpitulemuste hindamise vormid on mitmekesised. Õpetaja teavitab, mida ja millal hinnatakse, mis hindamisvahendeid kasutatakse ning mis on hindamise kriteeriumid.

Õpitulemusi hinnates kasutatakse mitmekesiseid ja õpitulemustega vastavuses olevaid vorme, mis sisaldavad suulisi, kirjalikke ja praktilisi ülesandeid. Praktiliste tööde puhul hinnatakse mitte ainult tulemust, vaid ka protsessi kulgu.

Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanuselisi iseärasusi, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Arutluste, juhtumianalüüside ja loominguliste tööde puhul hinnatakse arvamuste ja seisukohtade argumenteeritust, seostatust ja veenvust.

Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid pööratakse tähelepanu ka õpilase keelekasutusele, sh erialaste terminite, isiku-, riikide ja kohanimede, rahvusvaheliselt aktsepteeritud lühendite õigele kasutusele ja õigekirjale, mida arvestatakse hindamisel vastavalt ülesande eesmärgile ja kokkulepitud hindamiskriteeriumidele.

Erineva keerukusastmega teadmiste, oskuste ja hoiakute hindamise võimaldamiseks kasutatakse mitmekesiseid hindamisviise ja -vorme. Hindamisvahendi ja -viisi valik sõltub püstitatud õppe-eesmärkidest ja eeldatavast õpitulemusest. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanust, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Kokkuvõttev hindamine toimub üldjuhul õppeperioodi või mahuka õppeteema lõpul, et kontrollida nii õppetöös püstitatud eesmärkide saavutamist kui ka riikliku õppekavaga sätestatud õpitulemuste saavutatust. Õppeteema kokkuvõttev hinne võib kujuneda õppeperioodi jooksul toimunud hindamise tulemusena, seejuures arvestatakse, et hinnetel võib sõltuvalt töö mahust olla erinev kaal.

Tööde järelvastamine toimub kokkuleppel aineõpetajaga. II ja III kooliastme õpilastel on võimalus järelvastamiseks kasutada ka järelvastamise klassi.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust, õpetaja võib kasutada kujundavat hindamist, kirjalikku ja suulist tagasisidestamist.

Ajaloos hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusväärsuse üle otsustamist.

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu.

7. Õppekeskkond

Õppimist toetav õppekeskkond kujundatakse viisil, kus luuakse kultuuritundlik, üksteist austav, kaasav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivaldavaba õppekeskkond, mis rajaneb usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu. Aktsepteeritakse erinevate seisukohtade olemasolu, arutletakse nende üle ning hinnatakse neid, lähtudes allikatest, tõenduspõhistest faktidest ning demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtetest.

Kool võimaldab viia õpet läbi ruumis, kus on:

- 1) mööbli ümberpaigutamise võimalus liikumist eeldavateks tegevusteks nagu rühmatööd, dramatiseeringud, rolli- ja õppemängud;
- 2) internetiühendus nii õpetajal kui ka õpilastel, digitehnoloogia ning audiovisuaalsete esitluste ja videoühenduse kasutamise võimalused.

Kool võimaldab:

- 1) korraldada õpet väljaspool klassiruumi, nt mäluasutuses või ametiasutuses;
- 2) kasutada ainekava eesmärke toetavaid õppematerjale ja -vahendeid;
- 3) õppekäike ja kohtumisi erinevate valdkondade esindajatega.

ÕPPEAINE NIMETUS	INIMESEÕPETUS
ÕPPEAINE KIRJELDUS	Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides ennast tundma, vastutustundlikult oma suhteid kujundama, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna. Üksteist mõistvas ja toetavas keskkonnas kujundatakse õpilaste hoiakuid ja väärtusi, positiivset mõtlemist. Õpilasi suunatakse mõistma enda osa oma arengus ja toimetulekus. Soodne sotsiaalne õppekeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamusevalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega. Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamatest keerukamateks. Õpetades jälgitakse, et see oleks õpilastele mõistetav. Inimeseõpetus on kontsentriiline õppeaine, mille peamisi teemasid käsitletakse igal kooliastmel. Seejuures arvestatakse õpilaste arengut. Inimeseõpetuses võib teemasid käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste, teadmiste ja väärtuste põhjal õpitulemused. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seonduvalt, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppemeetodid. Inimeseõpetuse I kooliastme teemad ja õpitulemused lähtuvad õpilase minast (huvid, omadused jms) ja tema eluga kõige lähemalt seotud igapäevaelu teemadest nagu suhted pere ja sõpradega, tervis, käitumisnormid jms. Eesmärgiks on, et laps oskab märgata, mõista ja selgitada enda ja tema eluga otseselt seotud küsimusi. I kooliastme inimeseõpetuses käsitletakse ka ühiskonnaõpetuse teemasid nagu Eesti Vabariik, kodukoht, reeglid, õigused ja kohustused lapse seisukohalt jms. II kooliaste laiendab mina-käsitlust ning keskendub eakaaslaste mõju teemadele, mis selles vanuseastmes oluliseks muutuvad. Arendatakse varasemast põhjalikumalt sotsiaalseid oskusi, sh kehtestavat käitumist riskikäitumisega seotud olukordades. Eneseteadvuse ja iseseisvuse tõusuga muutuvad olulisteks ka tervise ning tervislike valikute teemad, näiteks toitumine, kehaline aktiivsus jms.

	III kooliastme inimeseõpetuse teemade puhul tuleb varasemast enam esile minna-käsitluse ja suhete psühholoogiline aspekt. Kui II kooliastmes puudutatakse soolist arengut vaid põgusalt, siis III kooliaste pakub tõhusat seksuaalkasvatust. Tervise, suhete ja riskikäitumise teemad jätkuvad süvendatumalt, aidates noorel mõista ühiskonnas toimuvaid protsesse ja nende mõju talle endale, tema valikutele ning seeläbi tema tervisele ja toimetulekule.
	TEADMISED, OSKUSED JA HOIAKUD
I KOOLIASTE	Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud 1. Näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümbolikat, olulisi inimesi ja paiku. 2. Väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse. 3. Mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel. 4. Teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused. 5. Mõistab üldtunnustatud käitumisharjumiste ja seaduste järgimise vajalikkust. 6. Tunneb liiklusreegleid. 7. Teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust. 8. Märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi. 9. Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust. 10. Teab, mis on vägivald. Mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida. 11. Teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana. 12. Suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse. 13. Oskab oma tervist hoida.

	14. Teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest. 15. Oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist. 16. Oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi. 17. Teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana. 18. Mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles.
II KOOLIASTE	Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud 1. Teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist. 2. Väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv. 3. Mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust. 4. On loov ja ettevõtlik. 5. On iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest. 6. Kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena. 7. Teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid. 8. Mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi. 9. Teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust.

	10. Mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest. 11. Mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust. 12. Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida. 13. Väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele. 14. Teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi. 15. Mõistab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valikuid.
III KOOLIASTE	Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud 1. Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist. 2. Mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas. 3. Teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse. 4. Väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel. 5. On loov ja ettevõtlik. 6. Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena. 7. Teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv. 8. Teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega.

	9. Kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi. 10. Väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise. 11. Mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi. 12. Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid. 13. Mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus. 14. Väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.	
	ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU <i>sh praktilised tööd, õpiprojektid, õppetegevus väljaspool klassiruumi, kogukonnapraktika vm õppetegevused</i>
2.klass	Õpilane: 1) kirjeldab enda huvisid ja tegevusi, pereliikmete ülesandeid 2) sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega; 3) selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust; 4) teab abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalla korral; 5) teab kuidas püsida terve;	Mina ja minu pere • Mina. Minu tugevused (sh tunnused, omadused, huvid ja tegevused). • Positiivne suhtumine endasse ja teistesse. • Minu erinevused ja sarnasused teistega. Sallivus. • Kodu. Erinevad pered. Pereliikmete tegevus ja rollid. • Hoolitsemine, abistamine, kaasamine ja pereliikmetega arvestamine. • Traditsioonid • Vastutus, õigused ja kohustused peres, koolis ja lähiümbruses. • Ohvriabi, laste nõuande telefon

	6) tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid 7) märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses; 8) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi 9) teab ja tunneb kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbolikat, pealinna ja sünnipäeva; 10) teab, kes on Eesti Vabariigi president. 11) teab sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte; 12) hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine; 13) teab, mis on raha teenimine, säästmine	Mina ja tervis • Tervis. Tervise eest hoolitsemine. • Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, kehaline aktiivsus. • Keha eest hoolitsemine. • Terve ja haige inimene. • Ohutu käitumine koolis, kodus, tänaval, sh tule-, vee- ja elektriohutus. • Abi saamise võimalused. Vajadusel abi kutsumine. Mina ja kodumaa • Eestimaa ja kodukoht. Eesti pealinn. • Eesti Vabariigi sünnipäev. Eesti president. • Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid. Saue valla lipp ja vapp. • Tähtsad sündmused minevikust - iseseisvuspäev ja iseseisvuse taastamise päev • Eesti rahvakombed ja tavad minevikus ja tänapäeval. Mina: aeg ja sajad • Teabeallikad ja nende usaldusväärsus • Teabeallikate kasutamine - entsüklopeedia, otsingumootorid • Asja väärtus ja hind. • Asjade väärtus teiste väärtuste seas • Säästlik tarbimine
--	--	--

		• Enda võimalused keskkonna hoidmisel Näited praktilistest töödest, ITK vahendite kasutamisest: • Uurimistöö “Vanavanema kooliaeg” • e-õppekeskkondade kasutamine(Opiq, Taskutark) • osalemine koolimeedia projektides (koolileht “Tõruke”, kooli almanahh) • koostatud slaidiesitluste esitamine – nii õpetaja kui õpilaste tehtud töö esitlemine projektori abil • filmide ja filmilõikude vaatamine – järgneb nähtu analüüs • rollimängude etendamine – sellest filmi tegemine, • kirjalike tööde korrektne vormistamine arvestades õigekirja reegleid. • Näited ülekoolilistest projektidest: • Aktused • Isadepäeva ja emadepäeva kontsertid ja töötoad • esmaspäevahommikused kogunemised sh rahvakalendri tähtpäevade kajastamine ja tähistamine, • ohutusnädal • KiVa • kooli spordivõistlused • matkapäev • külalisesinejad • talvelaager
--	--	--

		• õppekäigud • ainealased projektid • Projektipäevad • Suve alguse festival
3.klass	Õpilane: 1) sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega; 2) seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega; 3) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi; 4) nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi; 5) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas. 6) märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks; 7) toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve; 8) nimetab mõningaid haiguste tunnuseid; 9) toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust; 10) planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult;	Mina. • Igaühe väärtuslikkus. • Positiivne suhtumine endasse. • Inimeste erinevused: bioloogiline, vaimne ja sotsiaalne. • Sallivus erinevuste suhtes. • Inimeste õigused ja kohustused. • Vastutus. • Laste õigused ja kohustused: peres, koolis, lähikonnas. Mina ja tervis. • Vaimne, füüsiline ja sotsiaalne tervis. • Terviseaspektide omavaheline seotus. • Tervislik eluviis. • Eluviisi osad - liikumine, toit, uni, puhtus, karastamine, pingetega toimetulek. • Terviseriskid. • Minu riske ennetavad valikud. • Hoidumine tervist ohustavates olukordadest, sh liikluses, uimastitega seotud olukordades, tule-, vee- ja elektriõhus. • Esmaabi. • Abi saamise võimalused.

	11) selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste; 12) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi. 13) toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida; 14) põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust; 15) demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist; 16) tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid; 17) kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist; 18) märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub 19) lahendusi turvalisuse tagamiseks; 20) teab, et vägivaldal on eri vormid; 21) selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua; 22) teab abi saamise võimalusi inimväärikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald; 23) demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral.	Mina ja teised • Reeglid ja käitumisnormid. • Seadused. • Üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimine. • Käitumisnormide ja seaduste järgimine koolis ja lähiümbruses. • Liiklusreeglid. • Liiklusreeglite järgimine. • Turvaline käitumine liikluses koduteel ja koduümbruses. • Vägivald ja selle erinevad vormid, sh kiusamine. • Vägivaldse käitumise negatiivsed tagajärjed. • Abi saamise võimalused koolikiusamise ja teiste vägivaldse käitumise ilmingute korral • Sõprus ja sõpruse hoidmine. • Koostöö vajalikkus. • Hoolitsemine ja abistamine ning prosotsiaalse käitumise väärtustamine. • Heategemine ja heategevus. Mina: teave ja asjad • Teave. • Erinevad teabeallikad. • Teabeallikate kasutamine. • Teabeallikate usaldusväärsus.
--	--	---

	24) selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust; 25) loetleb erinevaid teabeallikaid; 26) leiab infot erinevatest allikatest; 27) võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusvärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest; 28) kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte; 29) selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel; 30) teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine; 31) hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine. 32) teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku; 33) võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt; 34) selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja; 35) toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest.	• Meedia kasutusvõimalused ja ohud. • Turvaline meediavahendite kasutamine. • Internet ja selle turvaline kasutamine. • Raha. Raha teenimine, kasutamine ja laenamine. • Vastutus. Oma kulutuste plaanimine. • Keskkonna hoidmise võimalused säästlikul tarbimisel. • Enda võimalused keskkonna hoidmisel lähiümbruses. Mina ja kodumaa • Vabariigi sümbolid, ajalugu, naaberriigid. • Kultuur, inimesed. • Erinevad kultuurid ja rahvused Eestis. • Tavad, kombed ja tähtpäevad. Näited praktilistest töödest, ITK vahendite kasutamisest, ülekoolilistest projektidest: • osalemine koolimeedia projektides; • koostatud slaidiesitluste esitamine – nii õpetaja kui õpilaste tehtud töö esitlemine projektori abil; • filmide ja filmilõikude vaatamine – järgneb nähtu analüüs; • rollimängude etendamine – sellest filmi tegemine; • kirjalike tööde korrektne vormistamine arvestades õigekirja reegleid. • aktused; • esmaspäevahommikused kogunemised;
--	---	---

		• ohutusnädal; • kooli spordivõistlused; • matkapäev; • külalisesinejad; • rahvakalendri ja oluliste tähtpäevade tähistamine koolis; • talvelaager; • ainealased projektid; • projektipäevad; • kevadfestival.
5.klass	Õpilane: 1) selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid; 2) seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, 3) stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks); 4) teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid; 5) toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist; 6) toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust; 7) selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust;	Tervis Tervise olemus. Tervise aspektid: füüsiline, vaimne, sotsiaalne tervis. Tervist mõjutavad tegurid - eluviis, pärilikkus, keskkond, tervishoid. Mõõdetavad ja hinnangulised tervisenäitajad. Stress. Stressiga toimetulek. Meedia osa tervisega seotud otsustes. Terviseteemalised veebilehed. Tervislik eluviis. Tervist toetavad tegevused: tervist toetav toiduvalik, füüsiline aktiivsus, uni ja puhkus. Turvaline elukeskkond (sh meedia) ja tervislik eluviis Keha eest hoolitsemine (karastamine ja hügieen). Murdeiga ja kehalised muutused

	8) nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi; 9) toob näiteid erinevast arengutempost murdeas. 10) toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumisest; 11) selgitab, miks on normid, sh liikluseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid; 12) toob näiteid meediaga seotud ohtudest 13) teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine; 14) otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest tervise teemalist infot, järgides autoriõigust; 15) kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele; 16) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennest ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi. 17) toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist; 18) demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi.	Murdeiga elukaas. Murdeas olulisus. Murdeas füüsilised ja emotsionaalsed, vaimsed ja sotsiaalsed muutused. Igaühel oma tempo. Toimetulek muutustega. Suguline küpsus ja soojätkamine. Viljastumine, rasedus, lapse sünd. Muutustega seonduvate kehaosade ja elundite nimetused ja toimimise põhimõtted, sh sugurakkude valmimise seos lapsesaaamisvõime ja seksuaalsusega. Positiivne suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine. Turvalisus ja riskikäitumine Riskikäitumine ja selle liigid (sh terviseriskid). Riskikäitumist ennetavad ja soodustavad tegurid. Reeglid ja normid. Seadused (sh liikluseadus). Reeglite ja normide vajalikkus. Ohutu käitumine kodus, koolis, tänaval, metsas, puhkealadel, sh vee-, tule- ja elektriõhutus. Toob näiteid meediaga seotud ohtudest (sh reklaam, internetis levivad pettused, küberkiusamine ja sotsiaalmeedia mõju enesehinnangule ning tervisekäitumisele). Teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine. Otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest tervise teemalist infot, järgides autoriõigust.
--	---	---

		Uimastid. Uimastite kahjulik mõju tervisele, otsustele ja käitumisele. Illegaalsed ja legaalsed uimastid. Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seotud riskid tervisele. Kofeiini sisaldavate jookide (sh energijook, kohv, energiavesi) mõju tervisele. Tervislikud valikud uimastitega seotud olukordades, tervislikud alternatiivid uimastite kasutusele. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused (sh sotsiaalsed toimetulekuoskused vägivalja ja uimastiennetuses). Oskus öelda “ei”. “Ei” ütlemise ja väljendamise viisid. Otsused/ otsustamine. Otsuste tagajärjed. Vastutus oma otsuste eest. Kaaslaste mõju otsustele. Koolikiusamine. (füüsiline, verbaalne, kaudne küberkiusamine). Kiusamisega hakkama saamine ja abi saamise võimalused. Haigused ja esmaabi Haigused: nakkus- ja mittenakkushaigused, viirushaigused. Haigestumise põhjused. Haigestumise vältimise viisid. Õnnetused. Õnnetuste vältimine. Siia sobiks ka: sh vee-, tule- ja elektriohutuse tagamine. Esmaabi. Abi kutsumine. Tervis - inimese väärtuslikum vara. Näited ülekoolilistest projektidest: 5. klasside õpilastele suunatud projekti „Peatu, vaata, veendu!”
--	--	---

		aktused, esmaspäevahommikused kogunemised, ohutusnädal, kooli spordivõistlused, matkapäev, külalisesinejad, rahvakalendri ja oluliste tähtpäevade tähistamine koolis, talvelaager, ainealased projektid, projektipäevad, kevadfestival
6.klass	Õpilane: 1) Teab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi; 2) mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikkust tegutsemisest; 3) seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga; 4) eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid; 5) eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende 6) käitumisviiside mõju suhetele; 7) teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära; 8) demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist; 9) oskab ja teab, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada. 10) selgitab konflikti häid ja halbu külgi; 11) teab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise;	Mina ja suhtlemine Enesetundmine. Mina-pilt (kirjeldav ja hinnanguline osa). Enesehinnang. Enesehinnangu kujunemine. Eneseanalüüs. Oma omaduste ja väärtuste selgitamine ja arendamine. Väärtused. Huvid. Võimed. Ettevõtlikkus, selle väljendumine tegutsemisel. Ettevõtlikkuse tähtsus igapäevaelus ja ühiskonnas. Ettevõtlikkus ja tööelu. Suhtlemine teistega Suhtlemise mõiste. Suhtlemise olemus (teise tajumine, teabevahetus, mõjutamine) Verbaalne suhtlemine. Mitteverbaalne suhtlemine. Agressiivne, alistuv ja kehtestav käitumine ning nende mõju suhetele. Kehtestava käitumise viisid. Kehtestava käitumise põhimõtted ja eelised. Ühiskonnas juurdunud uskumuste ja hoiakute mõju inimesele. Eelarvamused. Stereotüübid. Eelarvamuste ja stereotüüpide mõju suhetele. Sallivus. Aktsepteerimine.

	12) lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused; 13) märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi.	Tõenduspõhised enesekohased ja sotsiaalsed oskused (otsuste langetamine ja probleemide lahendamine; loov ja kriitiline mõtlemine; emotsioonide ja stressiga toimetulek; enesetunnetus - ja, suhtlemisoskus) riskikäitumise (uimastikasutamine ja vägivald) ennetamisel. “Ei” ütlemist eeldavad olukorrad. “Ei” ütlemise viisid, julgus ja tähtsus. Internet. Interneti võimalused ja ohud. Turvaline internetikasutus. Viisakas, austav ja hooliv suhtlemine. Suhted teistega Inimeste erinevused. Vajadused. Väärtused. Erivajadused. Sallivus. Prosotsiaalne käitumine. Õiglus, vastutus, hoolivus, ausus. Vastutus enda sõnade ja tegude eest, s.h internetis. Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine. Tõhus sotsiaal-emotsionaalne eneseväljendus. Usaldus suhetes. Sõprus. Empaatia. Tunded ja nende tõhus väljendamine. Vastutus enda sõnade ja tegude eest- vastutus oma enda käitumise üle Konfliktid ja probleemilahendus
--	---	---

		Konflikt kui suhtepeoleem. Konfliktide põhjused, tagajärjed, lahendamise viisid. Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise viisid. Otsuste langetamine ja erinevate lahendusviiside kaalumise otsustamisel Probleemide lahendamise viisid, s.h internetis - tõhusad ja mittetõhusad. Probleemilahenduste eelised ja puudused. Koostöö võimalused. Koostöise tegevuse eelised. Kaaslaste mõju otsustele. Abistav ja kahjustav mõju. Grupi surve. Mõjutamine. Mõjutamise viisid (ähvardamine, äraostmine, nõu andmine, kingituste tegemine, vastuteene ootamine, veenmine). Toimetulek vägivallega, sh kiusamisega, abi saamise võimalused. Vastutus oma tegude, käitumisviiside ja sõnade eest. Positiivne mõtlemine Positiivne mõtlemine. Positiivne enesesisendus. Edeneva mõtteviisi arendamine. Positiivsed omadused. Näited praktilistest töödest, ITK vahendite kasutamisest, ülekoolilistest projektidest: • KEAT programm 6-ndatele klassidele • Filmide/õppevideote vaatamine • Sõbrapäeva ja riiklike tähtpäevade tähistamine. • Õpitud teemade põhjal: ○ Lühinäidendit/etüüdide esitamine,
--	--	--

		○ luuletuste, loovjuttude, koomiksile loomine, ○ ristsõnade, lauamängude, plakatite ja PP esitluste koostamine, ○ lühifilmide ja sotsiaal reklaamide loomine.
7.klass	Õpilane: 1) kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja 2) hariduse mõju inimese arengule ja otsustele; 3) selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast. 4) selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust. 5) toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut; 6) analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal, seostab seda valikutega elus; 7) toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist; 8) analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades; 9) demonstreerib õpitu olulisust toimetulekut rühma survega; 10) märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida, pakkuda ja küsida; 11) analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning	Inimese areng ja murdeiga Areng, küpsemine, kasvamine, õppimine, pärilikkus, keskkonna mõju, inimese valikud. Ühiskonna mõju inimese kasvamisele ja arengule. Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares. Murde- ja noorukiea iseloomulikud tunnused. Suguküpsus, sootunnused, keha muutumine. Seksuaalsuse mõiste. Seksuaalsuse areng ja murdeiga. Arengu individuaalsus. Inimene, valikud ja õnn Minapilt - kirjeldav ja hinnanguline aspekt minapildist. Positiivse minapildi kujundamine. Eneseanalüüs, väärtused, teadlikud valikud ja vastutus elus. Enesekasvatuse võtted. Enesearendamine oma elutee kujundamisel. Positiivne suhtumine endasse ja teistesse kui heaolu alus. Inimene ja rühm Rühm. Erinevad rühmade liigid. Erinevad rollid, reeglid ja normid rühmas. Inimeste õigused ja kohustused erinevates rühmades. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja

	12) sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil; 13) toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid.	negatiivsed küljed. Koostöised ja võistluslikud rühma tegevused. Hoolivuse, austuse, õigluse ja vastutustunde väärtustamine koostöises tegevuses. Sõltumatus. Autoriteet. Toimetulek rühma survega ennast ja teisi kahjustavatest olukordades. Suhete säilitamine. Erimeelsustega toimetulek, sh konfliktid. Turvalisus, tervise ja riskikäitumine Inimese heaolu komponendid (sh vaimne heaolu). Laste heaolu mõjutavad tegurid (materiaalne, füüsiline, vaimne, sotsiaalne) kogukonna tasandil. Lapse ja noore vaimse heaolu tõstmise võimalused koolis ja kogukonnas. Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine indiviidi tasand: tõhusad sotsiaalsed oskused ja keeldumisoskused. Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine: kogukonna ja ühiskonna tasandil. Lapse õigused ja kohustused peres, koolis ja ühiskonnas. Laste ja noorte õigusi, tervist ja heaolu kaitsvad seadused. Näited praktilistest töödest, ITK vahendite kasutamisest, ülekoolilistest projektidest:
--	--	--

		- Filmide/õppevideote vaatamine - Sõbrapäeva ja riiklike tähtpäevade tähistamine. - Õpitud teemade põhjal: - Lühinäidendit/etüüdide loomine, - luuletuste, loovjuttude, koomiksile loomine, - ristsõnade, lauamängude, plakatite ja PP esitluste koostamine, - lühifilmide ja sotsiaal reklaamide loomine.
8.klass	Õpitulemused: - toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest; - analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele; - analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele; - analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust; - oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi küsida; - analüüsib enda tervises seisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis; - analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning - selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata;	Tervisekäitumine Tervis kui heaoluseisund ja tervise aspektid - füüsiline tervis, vaimne tervis ja sotsiaalne tervis. Tervise aspektide vastastikused seosed. Tervisliku eluviisi (toitumine, kehaline aktiivsus, piisav puhkus ja uni) mõju tervise erinevatele aspektidele. Tervisealased infoallikad, Tervisealaste infoallikate usaldusväärsus. Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressiga toimetulek. Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. Abistamine, abi otsimine ja leidmine. Objektiivsed ja subjektiivsed tervisenäitajad. Tegurid, mis mõjutavad tervises seisundit. Eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse ning tervisteenuste mõju inimese tervisele. Tervisliku eluviisi tähtsus igapäevaelus. Tegurid, mis mõjutavad Eesti rahvastiku (sh noorte) tervist ja tervisenäitajaid.

	9) kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus; 10) analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest; 11) selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust; 12) mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele; 13) toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest; 14) toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele. 15) analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil; 16) demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral küsida abi.	Keskkonnateadlik tegevus lähiümbruses ja kogukonnas kui terviseedendus. Suhted ja seksuaalsus Suhe. Suhte liigid (peresuhe, sõprussuhe, paarisuhe). Lähisuhe ja tunded lähisuhtes. Paarisuhte loomine, säilitamine, katkemine. Inimlik lähedus ja soojus suhetes. Kiindumussuhted varases lapseas lapse ja vanema vahel. Sõprus, meeldimine, armumine, armastus. Armastuse liigid ja mitmekesisus paarisuhtes. Lähisuhtevägivad ja selle liigid. Abi saamise võimalused. Turvalised lähisuhted. Seksuaalsuse mitmekesisus. Seksuaalkäitumine. Sooidentiteet, Sooline mitmekesisus. Bioloogiline sugu, sotsiaalne sugu. Sooline eneseväljendus (feminiinne, androfüünne, maskuliinne). Seksuaalne orientatsioon. Laste ja noorte seksuaalsuse arengu põhiastapud (seksuaalsuse trepp.) Erineva seksuaalse orientatsiooni ja sooidentiteediga inimeste õigused ja võrdne kohtlemine. Turvaline seksuaalkäitumine. Vastutus. Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. Seksuaalõigused, Seksuaalne enesemääramisõigus. Seksuaalsusega seotud müütide ja soostereotüüpide mõju inimese tervisekäitumisele.
--	---	---

		Turvalisus ja riskikäitumine Koolikiusamine, koolivägivald ja teised sotsiaalsete suhetega seotud vägivalda vormid. Tõhus toimetulek ja abi saamise võimalused. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul. Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad väärarvamused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvus. Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades, sh tule-, vee- ja elektriohutus. Näited praktilistest töödest, ITK vahendite kasutamisest, ülekoolilistest projektidest: • Filmide/õppevideote vaatamine läbitavate teemade põhjal. • Sõbrapäeva ja riiklike tähtpäevade tähistamine. • Uurimistöö vormistamine ja esitlemine. • Õpitud teemade põhjal: ○ Lühinäidendit/etüüdide loomine, ○ Luuletuste, loovjuttude, koomiksiste loomine, ○ Lühifilmide ja sotsiaal reklaamide loomine, ○ Plakatite ja PP esitluste koostamine.
--	--	---

8. Ajalugu

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajalooõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjusi ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet.

Ajaloo õppimist alustatakse sissejuhatusest ainesse. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse uurima, teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetusega alustades lähtutakse huvi ratamisest, õpitava õpilasele tähenduslikuks tegemisest.

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooga. Käsitlemise põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos. Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist.

Tähtis on luua seosed mineviku ning nüüdisaja ajaloosündmuste ja nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust, Eesti ajaloo sõlmküsimusi, Eesti iseseisvuse ning selle kaitsmise ning teisalt võõrvallutuste mõju erinevatel perioodidel. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning kõiki inimsusevastaseid kuritegusid. Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline lõiming ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.

Ajalooõpetuse kaudu laiendatakse teadmisi, omandatakse ajaloolist sõnavara ja kujundatakse erinevaid oskusi:

- 1) oskus orienteeruda ajas ning analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
- 2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus;
- 3) ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastamise oskus;
- 4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemine oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;
- 5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
- 6) allikaanalüüs ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise ja hindamise oskus, suulise ja kirjaliku eneseväljenduse ning IT-vahendite kasutamise oskus.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Oskuste saavutatuse taset kirjeldatakse ajaloo õpetamise eesmärkidena kooliastmeti. Ajalootundides tutvustatakse õpilastele erinevaid ajalookäsitusi ja avatakse nende kujunemisetagamaid.

Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooürija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja nähtuste käsitlemist erinevates allikates. Sissejuhatava ajalooõpetuse kaudu tehakse tutvust minevikuga õpilasele tähenduslikus ja arusaadavas vormis, äratatakse õpilaste huvi mineviku vastu, õpitakse märkama ja ära tundma minevikujälgi – ajalooallikaid – ja mõistma, et ajalugu ongi meie kõigi ühine lugu. Alustatakse ajas orienteerumise oskuse kujundamisega, nn suure pildi loomisega, mida pidevalt uute teadmistega täiendatakse. See aitab õpilastel paigutada oma ajalooteadmised korrastatult konteksti, ajaloolisesse aega, näha oleviku seoseid mineviku ja tulevikuga, näha ja hinnata minevikku ajalooliselt oma ajastu kontekstis. Seejärel õpitakse mõistma, et jutustus minevikust on kellegi tõlgendus, mitte mineviku täpne kirjeldus.

Õpitakse küsima, kas erinevad vaatenurgad ja arusaamad on olemasoleva tõendusmaterjali ja senise uurimisseisu alusel võrdselt asjakohased. Ajalooõpetus peab olema avatud muutuste raamistik, erinevaid narratiive toetav, mis vastab erinevatele küsimustele ja kohaneb uute eeldustega. Õpilased õpivad mõistma, et erinevast positsioonist vaadates võib minevikku tõlgendada erinevalt, õpivad eristama propagandistlikke tõlgendusi ja mõistavad, et kõik allikad ei ole võrdselt usaldusväärsed ning kõik tõlgendused ei ole asjakohased.

Püsivalt tuleb pöörata tähelepanu õpioskuste arendamisele.

8.1. Teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliaste

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline.
2. Teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed.
3. Kasutab ajaloomõisteid kontekstis.
4. Teab näiteid kodukoha minevikust.
5. Teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemisloos.
6. Mõistab, kuidas kujunes inimasustus.
7. Mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu.
8. Oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev.
9. Teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis.
10. Teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos.
11. Teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata.
12. Teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos.
13. Märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal.
14. Teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud.
15. Teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud.

III kooliaste

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Eristab ajaloo perioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu.
2. Mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid.
3. Seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördepunkte.
4. Mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal.
5. Mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas.

6. Analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu.
7. Mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele.
8. Mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis.
9. Analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust.
10. Mõistab, kuidas on kujunenud ja toiminud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga.
11. Mõistab, kuidas inimese käsitus on ajas muutunud.
12. Kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi.
13. Eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu.
14. Analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana.
15. Analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos.
16. Mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos.

	ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU <i>sh praktilised tööd, õpiprojektid, õppetegevus väljaspool klassiruumi, kogukonnapraktika vm õppetegevused</i>
5.klass	Õpilane: 1) kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: e.Kr., p.Kr, sajand, aastatuhat jt; 2) teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid; 3) iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust; 4) kasutab perekonnavaloo uurimisel eritüübilisi allikaid; 5) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajaloo perioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut; 6) paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid; 7) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;	Ajalooallikad ja nende liigid, ajaloo perioodid Kirjalikud, suulised, esemelised ja audiovisuaalsed allikad, mõisted minevik-olevik-tulevik, hinnangud ja faktid, muuseum, arhiiv, muinsuskaitse, kultuurimälestised, ajajoon, sajand, aastatuhat, rooma ja araabia numbrid. Muinasaeg Jäaaeg, esimesed asulad Eesti aladel, küttimine, korilus, alepõllundus, pronksiaeg, rauaaeg, linnused, hiied, muinasusk, rehielamu, maakonnad, kihelkonnad, muistne vabadusvõitlus, ordud Keskaeg Linnade teke Eesti aladel, eluolu ja linnade asukoht kaardil, tsunftid, gildid, Hansa Liit, ristiusk, kirikud, mõisnikud, Liivisõda, Põhjasõda, pärisorjus (teotöö, loonusandam, mõisavooris käimine, kirikukümnis, nekrutikohustus), talurahva aastaring Uusaeg Talupoegade vabastamine pärisorjusest, perekonnanimed

	8) kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost; 9) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; 10) teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust; 11) nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid; 12) teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi; 13) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat; 14) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; 15) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;	Kool vanal ajal Esimesed talurahvakoolid, Forseliuse tegevus. Rahvuslik ärkamine Tartu ülikoolilinnana, ülikooli hooned ja tähtsamad õppejõud, Peterson, Faehlmann, Kreutzwald, ärkamisaeg, Jannseni, Koidula, Hurda, Jakobsoni tegevus, Perno Postimees, I üldlaulupidu; venestamise mõju. Eesti iseseisvumine ja vabariigi loomine I maailmasõja mõju Eestile, Vene impeeriumi lagunemine ja riigipööre, Eesti Vabariigi väljakuulutamine, Vabadussõja sündmused, tähtsamad juhid, Võnnu lahing, Tartu rahu. Vaba Eesti elu-olu, eestistamine, Eesti kroonid Eesti II maailmasõja ajal ja Nõukogude võimu all MRP, Hitler, Stalin, Teise maailmasõja mõju Eestile, baaside leping, metsavennad, Maailmasõja kannatused - küüditamised, koonduslaagrid, pommitamised; rahvaarvu vähenemise põhjused ENSV – rahvastiku muutus, kolhoosid, kommunism, käsumajandus, venestamine
--	--	--

		Eesti taasiseseisvumine Uus ärkamisaeg, laulev revolutsioon ja erinevad rahvakogunemised – fosforiidisõda, Balti kett jms, vabariigi taastamine Näited praktilistest töödest, ITK vahendite kasutamisest, ülekoolilistest projektidest: • Ajaloomuuseumi külastamine • Lühinäidendite/etüüdide loomine õpitud teemade põhjal • Luuletuste/loovjuttude loomine õpitud teemade põhjal • Filmide/õppevideote vaatamine läbitavate teemade põhjal. (“Viimne reliikvia”, “Nimed marmortahvil”, “Laulev revolutsioon”, “Disko ja tuumasõda”, Kristo Siia ajalootemalised õppevideod). • Saviklassi kasutamine ajalooliste esemete koopiategemiseks (nöörikeramika ja kammkeramika). • Rahvakalendri päevade tähistamine koolis (mardipäev, kadripäev jm) – nende ajaloolise tausta sidumine koolis korraldatavaga. • Vabariigi aastapäeva tähistamine koolis – ajaloolise tausta sidumine tähtpäeva tänapäevase tähistamisega. • Kodanikupäev – ametid läbi aegade.
6.klass	Õpilane:	Esiaeg ehk muinasaeg

	1) kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: e.Kr., p.Kr, sajand, aastatuhat jt; 2) teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid; 3) iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust; 4) kasutab perekonnaloo uurimisel eritüübilisi allikaid; 5) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajaloo perioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut; 6) paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid; 7) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus; 8) kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;	Esiaeg ehk muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu, eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, araabia number, Rooma number, ajalooallikad, arheoloogia, inimese kujunemine, kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, sugukond, küttimine ja korilus. Muinasaeg Eestis Pulli, Kunda Lammasmägi, alepõld, kindlustatud asula, kalmed, muinaspaid Laagris ja lähiümbruses. Vanaeg Vanad Idamaad Tsivilisatsioon ehk kõrgkultuur, Egiptus ja Niilus, Mesopotaamia - Eufrat ja Tigris, Hiina -Huanghe ja Jangtse, India - Indus ja Ganges. Mesopotaamia Sumerid, linnriik, Babüloonia, Hammurapi, seaduste kogu, kiilkiri, savitahvel, tsikuraat, Ištar, Marduk, potikeder ja ratas, Gilgameš. Egiptus
--	--	--

	9) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; 10) teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi; 11) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat; 12) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu; 13) nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust; 14) teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi; 15) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas; 16) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; 17) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;	Vaaroo, preestrid, templid, ametnikud, orjad, hieroglüüfid, papüürus, palsameerimine, muumia, sarkofaag, püramiidid, kalender, aritmeetika ja geomeetria. Vahemere idaranniku kõrgkultuurid: Foiniikia, Iisraeli ja Juuda riik Tähestik, meresõitjad, Kartaago, ainujumala usk, Jahve, Mooses, Vana Testament, kümme käsku. Vana-India ja Vana-Hiina India ja Indus, Ganges, kastisüsteem, usulised tõekspidamised, budism, kunst, kirjandus, arvutussüsteem, male, Hiina ja Huang He, Jangtse, keisririigi algus, Hiinamüür, Suur Siiditee, kompass, paber, Konfutsius. Vana-Kreeka Kreeka. Mükeene kultuur Balkani poolsaar, Hellas ja hellenid, barbarid, Kreeka, Kreeka, Ateena, Sparta, Knossos, Mükeene. Kreeka linnriigid Polis, rahvakoosolek, akropol, agoraa, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori, Perikles, Kreeka-Pärsia sõjad (Maratoni lahing). Vana-Kreeka kultuur ja teadus
--	--	--

	18) toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel; 19) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus.	Homerose eeposed “Ilias” ja “Odüsseia”, Herakles, komöödia ja tragöödia, Zeus, Olümpia, olümpiamängud, 776 eKr, templid, arhitektuur, skulptuur, vaasimaalid, Herodotos, nt Pythagoras, Hippokrates, Sokrates, Platon, Aristoteles. Hellenism Aleksander Suur, hellenism, Aleksandria, seitse maailmaimet, nt Eukleides, Archimedes, Ptolemaios. Vana-Rooma Rooma riigi tekkimine Apenniini poolsaar, Vahemeri, Rooma, Tiberi jõgi, Alpi mäestik, Romulus, 753 eKr, Kapitolium, forum, ladina keel, etruskid. Rooma Vabariik Vabariik, senat, konsul, rahvakoosolek, Puunia sõjad, Hannibal, Kartaago, Caesar, leegion, kodusõda. Eluolu Vanas-Roomas Templid, amfiteater, akvedukt, triumf, Colosseum, kristlus, Uus Testament, piibel Rooma keisririik
--	--	--

		Provints, Lääne-Rooma, Ida-Rooma, Augustus, Konstantinoopol, 476, hunnid, suur rahvasterändamine. Näited praktilistest töödest, ITK vahendite kasutamisest, ülekoolilistest projektidest: • KUMU • Filmide/õppevideote vaatamine läbitavate teemade põhjal. (Kristo Siia ajalootemalised õppevideod). • Rahvakalendri päevade tähistamine koolis (mardipäev, kadripäev jm) – nende ajaloolise tausta sidumine koolis korraldatavaga. • Vabariigi aastapäeva tähistamine koolis – ajaloolise tausta sidumine tähtpäeva tänapäevase tähistamisega. • Kodanikupäev – ametid läbi aegade.
7.klass	Õpilane: 1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode; 2) nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid; 3) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; 4) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;	Keskaeg Keskaja ajastu Keskaja mõiste. Keskaja periodiseerimine (vara-, kõrg- ja hiliskeskaeg). Eesti keskaja perioodid. Euroopa riigid keskajal ja varauusajal Rahvaste rändamine. Frangi riik. Inglismaa ja Prantsusmaa riikide ja riigikorra kujunemine. Saja-aastane sõda. Keskaja seisuslik ühiskond

	5) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; 6) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; 7) võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas; 8) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; 9) kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest; 10) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel; 11) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; 12) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis; 13) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;	Keskaegne seisuste süsteem. Läänikord ehk feodaalkord. Feodaalne hierarhia. Aadlike elu. Rüütlid ja rüütlikultuur. Linnused. Talupojad ja nende kohustused ühiskonnas. Linnaelu keskajal Tegevusalad keskaegsetes linnades. Linna juhtimine – raad, raehärrad. Kaupmehed ja nende mõju linnale. Käsitöölised. Tsunftid. Gildid. Hansa Liit. Ristiusk, kirik ja kultuur keskajal Katoliku kiriku hierarhia, kiriku õpetus, piibel. Ilmikumud ja vaimulikud. Kiriku ülesanded keskaegses ühiskonnas. Kloostrid. Sakraalarhitektuur keskajal. Gooti ja romaani stiil. Keskaegse Euroopa naabrid Bütsants. Islami kalifaat. Viikingid ja Skandinaavia. Vana-Vene riik. Õigeusk, islam, skandinaavia rahvausund. Euroopa naaberalade teadus kultuur, arhitektuur. Ristisõjad Ristisõdade põhjused-tagajärjed, Püha maa, ristisõjad Läänemere ääres ja muistne vabadusvõitlus, Henriku Liivimaa kroonika.
--	--	--

	14) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist; 15) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda; 16) selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja; 17) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju; 18) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel; 19) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;	Haridus ja teadus keskajal Haridustee võimalused keskajal, ülikoolid ja teaduskonnad, 7 vaba kunsti, tehnilised uuendused, trükikunsti leiutamine. Eesti keskajal Keskaja periodiseering Eesti ajaloos, Vana-Liivimaa, Liivi sõda, Eesti ala haldusjaotus. Maailma varauusajal Suuremad maadeavastusreisid, maadeavastuste eeldused ja mõju põlisrahvastele, Kolumbuse tähtsus, kolonialism, uus maailm. Reformatsioon ja vastureformatsioon Reformatsiooni mõiste ja sellega kaasnenud muutused, luterlus, kalvinism, protestantism, anglikaani kirik, vastureformatsiooni tegevus, inkvisitsioon. Renessanss ja humanism Renessansi mõiste ja sisu. Humanism ja ajastu tähtsamad humanistid, teaduse areng, Leonardo da Vinci tegevus Näited praktilistest töödest, ITK vahendite kasutamisest, ülekoolilistest projektidest: • Muuseumitunnid, näiteks Linnamuuseumi külastus • Rahvakalendri tähtpäevade tähistamine • Vabariigi aastapäeva tähistamine - riigi roll
--	---	--

		• Kodanikupäev - ametid läbi aegade • Ajalookaartide joonistamine • Keskaegse linna maketi, joonise vms loomine • Koostatud slaidiesitluste esitamine – nii õpetaja kui õpilaste tehtud töö esitlemine projektori abil; • Filmide ja filmilõikude vaatamine – järgneb nähtu analüüs, kopeerimine vms. • Interneti kasutamine - info leidmine, õppematerjalide valmistamine • Loovtöö võimalik sidumine ajaloo teemadega.
8.klass	Õpilane: 1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode; 2) nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid; 3) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; 4) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; 5) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; 6) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;	Uusaeg Uusaja ajastu Uusaja periodiseerimine. Seisuslik ühiskond uusajal. Ajaloo pöördepunktid. Ususõjad. Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa sisepoliitika varauusajal Prantsusmaa ususõjad. Inglismaa kodusõda. Kolmekümneaastane sõda. Vestfaali rahu. Protestantlikud kirikud uusajal, protestandid, katoliiklased, hugenotid, luterlased, kalvinistid, anglikaanid. Absolutism ja valgustus Valgustusfilosoofia ja –filosoofid. Monarh, monarhia, absolutism, absoluutne monarh, valgustatud absolutism, valgustatud monarh.

	7) selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu; 8) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi; 9) võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas; 10) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; 11) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest; 12) kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest; 13) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel; 14) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; 15) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;	Ameerika iseseisvumine Inglise kolooniate rajamine, konfliktid Prantsuse ja Inglise kolooniate vahel, kolooniate konfliktid emamaaga, iseseisvusdeklaratsioon, iseseisvussõda, 1789. aasta põhiseadus ja selle jõustumine. Prantsuse revolutsioon ja Napoleon Prantsusmaa ühiskond revolutsiooni eel, seisuslik hierahia. Prantsuse revolutsiooni põhjused. Generaalstaadid, Asutav kogu. Revolutsiooni käik. Äärmuslus, žirondiinid, jakobiinid, terror, koodeks. Napoleoni võimuletulek, tõus keisriks ja langus. Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus Eesti ala sõdade perioodil. Rootsi aeg. Vene aeg. Eesti aladel toimunud muutused. Balti erikord. Reduktsioon, restitutsioon. Talurahva elu ja kohustused võõra võimu all. Kultuuriline areng, haridus, kirjasõna areng. Luteri usk. Mõisad Saue vallas. Kunst, kultuur ja teadus varauusajal Rokokoo, barokk, klassitsism – stiili eripärad, detailid, kunstnikud, tähtteosed, arhitektuur (Kadrioru loss, Tartu ülikool, mõisaarhitektuur).
--	--	--

	16) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval; 17) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; 18) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist; 19) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda; 20) selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja; 21) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju; 22) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel; 23) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;	Maailm 1815-1918 Viini kongress ja Euroopa uusajal Viini kongress, leping ja kokkulepped, Euroopa poliitiline kaart Viini kongressi järel. Restauratsioon, tagurlus, tasakaal. Tööstusrevolutsioon ja industrialiseerimine Teaduse ja tehnika arengu positiivsed ja negatiivsed tagajärjed. Uued leiutised ja nende mõju ühiskonnale. Industrialiseerimise ja linnastumise mõju. Süsi ja koks, aurumasin, võimsusühikud: hobujõud ja watt, tööstus, vabrik, automatiseerimine. Poliitilised õpetused Ideoloogia, liberalism, konservatism, sotsialism, rahvuslus, natsionalism, äärmuslus, kommunism. Euroopa rahvaste kevad (1848. aasta revolutsioonid) Euroopa rahvaste vabadusliikumise ja 1948. aasta revolutsioonide põhjused ja tagajärjed. Rahvuslus, rahvuslik vabadusliikumine, rahvusriik, kodanlus, liberalism, vabariik, Põhiseadus. Kolonialism ja imperialismi kujunemine Kolonialismi majanduslikud, poliitilised ja eetilised aspektid Aafrikas, Aasias, Ameerikas, Austraalias. Koloonia, koloniseerimine, kolonialism, impeerium, imperialism.
--	--	--

		Venemaa ja Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul Ärkamisaja olulisemad sündmused ja isikud, selle seos omariiklusega. Talurahvareformid. Reformid, tagurlus, dekabristid, õigeusk, isevalitsus, slavofiil, venestamine, baltisakslane, estofiil. Esimene maailmasõda. Eesti iseseisvumine Esimese maailmasõja põhjused ning sõdivate poolte taotlused ning Esimese maailmasõja tagajärjed ja mõju maailma arengule. Sõjapidamise uuendused. Esimese maailmasõja aegsed sõjalised liidud. Sõja põhjused ja tagajärjed. Antant, Kolmikliit, Keskriigid, atentaat, läänerinne, idarinne, manööversõda, positsioonisõda, Compiègne'i vaherahu. Vene revolutsioonid ja nende mõju maailmasõja käigule. Lenin, kommunistid, Nõukogude Venemaa. Eesti omariikluse eeldused, Eesti iseseisvumine ja sellele kaasa aidanud isikud. Iseseisvusmanifest, 23.-24.02.1918. Teadus, tehnika ja kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul Arengud meditsiinis, teaduses, kultuuris, tehnoloogias ja nende mõju inimkonnale. Sisepõlemismootor, elekter, hõõglamp, röntgen, raudtee, raudbetoon, rahvastik, aspiriin, narkoos, süstal, pastöriseerimine, valmistoit, targeldamine, frakk, smoking, silinder, romantism, realism, historitsism, impressionism, postimpressionism, juugend.
--	--	---

		Näited praktilistest töödest, ITK vahendite kasutamisest, ülekoolilistest projektidest: • Rahvakalendritähtpäevade tähistamine • Vabariigi aastapäeva tähistamine • Kodanikupäev - ametid läbi aegade • Saue valla mõisate tutvustuste koostamine • Muuseumitunnid, näiteks Ajaloomuuseumi külastus • Ajalookaartide joonistamine • koostatud slaidiesitluste esitamine – nii õpetaja kui õpilaste tehtud töö esitlemine projektori abil; • filmide ja filmilõikude vaatamine – järgneb nähtu analüüs, kopeerimine vms. • Interneti kasutamine - info leidmine, õppematerjalide valmistamine • Uurimistöö - vormistamine, allikakriitika, esitlemine.
9.klass	Õpilane: 1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajaloo perioode; 2) nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid; 3) toob allikate põhjal esile ajaloo sündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; 4) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloo sündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;	Maailm kahe maailmasõja vahel 1918–1939 Esimese maailmasõja tagajärjed Esimese maailmasõja tagajärjed ja mõju. Pariisi rahukonverents, Versailles' süsteem, Euroopa poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda, Rahvasteliit ja selle mõju, reparatsioonid, iseseisvusmanifest. Eesti Vabadussõda Vabadussõja aeg, põhjused ja tagajärjed. Vabadussõja roll Eesti ajaloos. Tartu rahu, Jaan Poska, Võnnu lahing, Julius Kuperjanov, Johan Laidoner, Landeswehri sõda, Johan Pitka, soomusrongid ja –autod, välisriikide abi. Demokraatia ja diktatuurid 1920.-1930. aastatel

	5) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; 6) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis; 7) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; 8) selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu; 9) selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloos; 10) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi; 11) võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas; 12) toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi; 13) toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist; 14) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;	Demokraatliku ja diktatuurilise ühiskonna põhitunnused ja võrdlus. Demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism, Adolf Hitler, Benito Mussolini, Jossif Stalin, Franklin D. Roosevelt. Demokraatlik ja autoritaarne Eesti Eesti Vabariigi areng demokraatliku parlamentarismi aastail ja vaikival ajastul. Maareform, Asutav Kogu, parlamentarism, põhiseadus, vaikiv ajastu, meeste ja naiste roll poliitikas ning ühiskonnas Majandus maailmas ja Eestis kahe maailmasõja vahel Maailma ning Eesti majandusolud kahe maailmasõja vahel. Suure majanduskriisi põhjused ja tagajärjed. Konveiermeetod, inflatsioon, ülemaailmne majanduskriis, uus kurss, maaseadus, rahareform. Kultuur kahe maailmasõja vahel maailmas ja Eestis Kultuuri areng ja eluolu maailmas ja Eestis. Uued valdkonnad kultuuris ja saavutused teaduses (tehnika, kino, film, kirjandus, teater, muusika jne), kultuur ja eluolu paikkonnas. Teine maailmasõda 1939–1945 Rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel Rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel ning sõjani viinud sündmused. Anšluss, Müncheni kokkulepe, MRP, Hispaania kodusõda, Etioopia kriis, Mandžuuria kriis, Saksamaa taasrelvastumine, Saksamaa “Kolmas riik”.
--	---	---

	15) teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani; 16) iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel; 17) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest; 18) kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest; 19) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel; 20) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; 21) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis; 22) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval;	Teine maailmasõda Teise maailmasõja alguse ja lõpuaeg, puhkemise põhjused, tulemused ja tagajärjed. Sõjategevus ida- ja läänerrindel, Stalingradi lahing, teise rinde avamine (Normandia dessant), Talvesõda, Pearl Harbor, tuumarelvaleiutamine ja kasutamine, koostöö liitlastega, ÜRO, Atlandi Harta, inimsusevastased kuriteod (holokaust, genotsiid) Eesti Teises maailmasõjas MRP ja baaside lepingu tähtsus ja mõju Eesti ajaloole. Eesti iseseisvuse kaotamise põhjused ja tagajärjed. Eestlaste valikud Teises maailmasõjas. Baaside leping, baaside ajastu, annekteerimine, Konstantin Päts, küüditamine, suur põgenemine, nõukogude okupatsioon, Saksa okupatsioon. Maailm pärast Teist maailmasõda Külm sõda Külma sõja kujunemine, olemus, avaldumise valdkonnad ja vormid. Külma sõda, Trumani doktriin, Marshalli plaan, raudne eesriie, külma sõja kriisikolled (nt Berliini kriis, Korea sõda, Suessi kriis, Kariibi ehk Kuuba kriis, Ungari ülestõus, Vietnami sõda, Praha kevad, Afganistani sõda). Demokraatlik maailm pärast Teist maailmasõda
--	--	--

	23) tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval; 24) kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda; 25) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; 26) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist; 27) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda; 28) selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja; 29) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju; 30) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel; 31) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;	Tööstusriikide areng. Sotsiaalsed liikumised. Heaoluühiskond, mustanahaliste ja naiste õigused, jagatud Saksamaa, noorteliikumised, hipide liikumine, globaliseerumine, NATO, Euroopa Liit, võtmeisikud (nt. Margaret Thatcher, Ronald Reagan, Martin L. King, Elisabeth II, Rosa Parks, Madeleine Albright, Indira Ghandi, John F. Kennedy, Richard Nixon, Mahatma Gandhi). Kommunistlikud riigid ja Eesti NSV Nõukogude Liidu liidrid ja nende ajastute iseloomustus. Kommunistlikule ühiskonnale iseloomulikud jooned. Nõukogude võimu mõju Eestile. NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon, poliitiline juhtimine, kommunistliku partei liidrid Stalinist kuni Gorbatšovini, metsavendlus, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, plaanimajandus, massirepressioonid, küüditamine, dissident, võtmeisikud (nt. Leida Laidus, Johannes Käbin, Karl Vaino, Vaino Väljas). Kultuur ja eluolu 20. sajandi teises pooles maailmas ja Eesti NSV-s Kultuuri ja eluolu muutumine 20. Sajandi teisel poolel. Infotehnoloogia areng, massikultuur ja kõrgkultuuri valitud näidete põhjal. Eesti iseseisvuse taastamine
--	---	--

	32) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega.	Eesti Vabariigi taasiseseisvumise protsess ja areng. Laulev revolutsioon, Balti kett, fosforiidikampaania, IME, Rahvarinne, suveräänsusdeklaratsioon, MRP-AEG, perestroika, glasnost, rahareform Eestis, võtmeisikud (nt Lennart Georg Meri, Mart Laar, Edgar Savisaar Marju Lauristin, Lagle Parek, Mihhail Gorbatsšov, Boris Jeltsin). Maailm 1990. aastatest alates Kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed. Muutused maailma poliitilisel kaardil. NSVL lagunemine, Saksamaa taasühinemine, rahvusvahelised organisatsiooni (NATO, EL laienemine, ÜRO), rahu ja konfliktide lahendamine, identiteet ja mitmekesisus, energiamajandus, globaalprobleemid (nt epideemiad, demograafiline olukord, kliimaküsimused, terrorism). Näited praktilistest töödest, ITK vahendite kasutamisest, ülekoolilistest projektidest: • KUMU külastus • Rahvakalendritähtpäevade tähistamine • Vabariigi aastapäeva tähistamine • Kodanikupäev - ametid läbi aegade • Muuseumitunnid, näiteks Ajaloomuuseumi külastus • Ajalookaartide joonistamine • koostatud slaidiesitluste esitamine – nii õpetaja kui õpilaste tehtud töö esitlemine projektori abil; • filmide ja filmilõikude vaatamine – järgneb nähtu analüüs, kopeerimine vms.
--	--	--

		• Interneti kasutamine - info leidmine, õppematerjalide valmistamine
--	--	--

9. Ühiskonnasõpetus

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvale õppele. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid erinevate sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega, lähtudes oma huvidest ja võimalustest.

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, sh ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, vabadus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikide maailma riikide elatustase ei ole võrdne ja maailmas on palju vaesust ning paljude inimeste materiaalne heaolu on võimalikuks saanud looduse ja tuleviku arvelt jne.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

I kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. II ja III kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aiena. II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade kooseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht.

III kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimispõhimõtteid. Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Oluline on pöörata tähelepanu kodanikuõigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus.

Majandusteemade käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

Õppeprotsessis on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö kavandamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja võimaluse korral rakendatakse seda praktikas, nt demokraatia koolis, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus kodukohas jm.

Aktiivseks kodanikuks olemine tähendab kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse praktilise õppe võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt õpilaste võimekuse piires koolielu korraldamises, tarbijahariduses, kodanikualgatuses).

Õppes kasutatakse tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi. Aine eesmärk on kujundada aktiivseid ja vastutustundlikke kodanikke.

9.1. Teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliaste

II kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi.
2. Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi.
3. Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma.
4. Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat.
5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti.
6. Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust.
7. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.
8. Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi.
9. Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.
10. Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti.
11. Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada.
12. Käitub teadliku tarbijana.

III kooliaste

III kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.
2. Teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond.
3. Tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta; toob
4. Märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele.
5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid.
6. Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.
7. Teab majanduse toimimise põhimõtet, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta.
8. Analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.
9. Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.
10. Analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost.
11. Teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot.
12. Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.
13. Teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest.
14. Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.
15. Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.
16. Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.

	ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU <i>sh praktilised tööd, õpiprojektid, õppetegevus väljaspool klassiruumi, kogukonnapraktika vm õppetegevused</i>
6.klass	Õpilane: 1) teab Läänemere-äärseid riike ja näitab neid kaardilt; 2) esitab positiivseid ja negatiivseid näiteid riikidevahelisest koostööst või selle puudumisest; 3) toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja -algatused, noorte organiseeritud koostöövormid; 4) loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi; 5) leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena; 6) nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust; 7) nimetab lapse õigusi ja kohustusi, märkab laste õiguste rikkumist ja otsib vajaduse korral abi; 8) toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadusega kaitstud; 9) kaitseb seisukohta, et keegi ei ole seadustest kõrgemal; 10) kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis, selgitades õpilasesinduse rolli koolielu kujundamisel; 11) osaleb oma klassi otsustusprotsessides demokraatia põhimõtteid arvestades; 12) leiab ja võrdleb erinevatest allikatest pärit infot; 13) selgitab fakti ja arvamuse erinevust, toob näiteid;	Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine Kohalik omavalitsus. Seadus. Põhiseadus. Seadustest tulenevad õigused ja kohustused. Lapse õigused, peamised inimõigused, õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal. Sõnavabadus ja selle põhimõtted. Demokraatia, vabatahtlik tegevus, kodanikuühendus. Vabatahtlik tegevus. Peamised põhiseaduslikud institutsioonid ja nende funktsioonid. Eesti president, valitsus, valitsuse liikmed, Riigikogu. Õpilasomavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses, kooli kodukord. Allikad ja autoriõigused Fakt ja aramus. Tõendus põhised allikad. Autoriõigused, autorile viitamine. Kultuur Kultuur, religioon, rahvus. Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvusrühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm). Pere ja suguvõsa, kogukond. Võrdõiguslikkus, sooline võrdõiguslikkus. Sallivus.

	14) kasutab viitamist nõuetekohaselt; 15) tunneb ära ja toob näiteid kultuurikonfliktide ja kultuurilise diskrimineerimise kohta; 16) mõistab, et inimesed võivad näha maailma erinevalt; 17) toob näiteid erinevatest kultuurinähtustest, millega ta on kokku puutunud; 18) toob näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratleda; 19) toob näiteid isikut tõendavate dokumentide õigest ja valest kasutamisest; 20) loetleb tervise- ja turvalisuseohtusid, oskab ohu korral abi otsida; 21) nimetab ohtusid internetis ja selgitab, kuidas end nende eest kaitsta, käitub ohutult; 22) teab internetipanga ja pangakaardi kasutamisega seotud ohtusid ja käitub turvaliselt; 23) oskab oma aega ja tegevusi planeerida; 24) toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest; 25) koostab eelarve etteantud piirides; 26) kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid; 27) selgitab näidete põhjal vajaduste, soovide ja võimaluste erinevusi.	Planeerimine ja tarbimine Aja- ja kulutuste planeerimine, tarbimine ja tarbija, raha kogumine, säästmine ja laenamine. Tarbimisotsuste mõju keskkonnale ja kogukonnale Turvalisus. Turvalised valikud seoses raha ja tarbimisega. Risk. Riskeerimise viisid. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas. Näited praktilistest töödest, ITK vahendite kasutamisest, ülekoolilistest projektidest: • Rahvakalendritähtpäevade tähistamine • Vabariigi aastapäeva tähistamine • Kodanikupäev - ametid läbi aegade • Muuseumitunnid • koostatud slaidiesitluste esitamine – nii õpetaja kui õpilaste tehtud töö esitlemine projektori abil; • filmide ja filmilõikude vaatamine – järgneb nähtu analüüs, kopeerimine vms. • Interneti kasutamine - info leidmine, õppematerjalide valmistamine
--	---	---

9.klass	Õpilane: 1) analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid; 2) selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid; 3) teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid; 4) selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet; 5) loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur; 6) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; 7) selgitab avaliku konkursi tähtsust; 8) teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris; 9) kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist; 10) teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse; 11) analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist; 12) selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale; 13) analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi,	Inimene ja ühiskond Ühiskonna institutsiooniline struktuur Ühiskonna mõiste. Avalik, äri- ja kolmas sektor ja nende koostöö. Ühiskonna valdkonnad. Ühiskonna sotsiaalne struktuur Sotsiaalsed rühmad. Rahvastikurühmad ja -näitajad. Rände mõju. Kodanikud ja mittekodanikud. Ühiskonnaliikmete õigused, kohustused ning vastutus Laste õigused ja kohustused. Inimõigused. Valmisolek kriisideks. Meedia ja teave Ajakirjanduse roll. Erinevat tüüpi meediasisu. Avalik-õiguslik meedia. Süvavõltsingud, propaganda jm ohud. Autoriõigused, tsiteerimine, viitamine. Demokraatlik riik ja valitsemine Demokraatia toimimine igapäevases elus Riigi tunnused. Riigivalitsemise vormid. Ideoloogiad. Demokraatia mõiste, liigid ja aluspõhimõtted. Võimude lahususe põhimõte. Õigusriigi mõiste ja toimimine. Kodanike demokraatlikud sekkumisvõimalused otsustusprotsessides. Eesti valitsemiskord Võimude lahususe põhimõtte rakendumine Eesti Vabariigis. Kodanike võimalused poliitikas osalemiseks.
-----------------------	--	---

lähitudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused; 14) teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest; 15) märkab ohtu demokraatialle enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma; 16) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid; 17) selgitab soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele; 18) teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid; 19) nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid; 20) teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist; 21) analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel; 22) teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmelisusest tulenevaid kohustusi täitma; 23) toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga; 24) oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;	Põhiseadus ja seaduste hierarhia. Põhiseaduslikud institutsioonid, nende ülesanded ja töökorraldus – Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohalik omavalitsus, kohtud, õiguskantsler, Riigikontroll. Valimised Eestis. Valimissüsteemid. Kodanikuühiskond Kodanikuühiskonna olemus ja mõiste. Kodanikuühiskonna roll demokraatia tagamisel. Vabakond. Kodanikuühiskonna organisatsioonid. Ärisektori toimimine Turumajanduse olemus ja riigi roll selles Majandussüsteemide tunnused. Turumajanduse põhitunnused. Riigi roll majanduses. Riigieelarve. Maksud. Heaoluriigi mõiste ja tunnused Tööturg Tööturu mõiste. Tööjõud. Noored tööturul. Töötasu. Tööleping. Isiklik toimetulek ja arukas tarbimine Rahatarkus. Tarbimine ühiskonnas. Reklaami liigid ja mõju. Tootemärgistus. Tarbijakaitse. Säästev tarbimine. Riigi roll tarbimise kujundamisel. Säästmine, laenamine ja investeerimine. Finantsiline vastutus.
--	---

	25) tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud; 26) oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt; 27) võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel; 28) mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul; 29) märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi; 30) toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris; 31) mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet; 32) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale; 33) analüüsib oma kogemuste põhjal iseenda kultuuritarbimist; 34) selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit; 35) toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas; 36) analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpistuatsioonis ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.	Eesti ja maailm Rahvusvaheline olukord. Rahvusvaheline suhtlemine. Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides. Euroopa Liit, NATO, ÜRO - toimimine ja sümbolid. Näited praktilistest töödest, ITK vahendite kasutamisest, ülekoolilistest projektidest: • meedia regulaarne jälgimine; • riigiasutuste külastamine; • ülekooliliste projektide organiseerimine ja planeerimine; • koostatud slaidiesitluste esitamine – nii õpetaja kui õpilaste tehtud töö esitlemine projektori abil; • filmide ja filmilõikude vaatamine, analüüsimine • Eesti riigiasutuste ja rahvusvaheliste organisatsioonide internetilehekülgedega tutvumine • vabariigi aastapäeva tähistamine koolis; • kodanikupäev; • võõrkeelenädal.
--	---	--